

JOANNA ULIASZ

Zakład Prawa Konstytucyjnego i Praw Człowieka Uniwersytetu
Rzeszowskiego

uliaszj@onet.eu

ORCID ID: 0000-0002-8967-0064

PRAWO PODMIOTOWE JEDNOSTKI DO ŚRODOWISKA. PERSPEKTYWA KONSTYTUCYJNA

SUBJECTIVE RIGHTS OF AN INDIVIDUAL TO THE ENVIRONMENT. A CONSTITUTIONAL PERSPECTIVE

STRESZCZENIE

Artykuł nie podejmuje nowego problemu badawczego. Stanowi natomiast głos w dyskusji nad potrzebą zabezpieczenia podmiotowego prawa jednostki do środowiska oraz koniecznością określenia zakresu przedmiotowego tego prawa. Zaprezentowane w opracowaniu wywody służą rozstrzygnięciu, czy istnieje konstytucyjne podmiotowe prawo jednostki do środowiska, zabezpieczone środkiem prawnym w postaci skargi konstytucyjnej. Liczne przytoczone argumenty, poparte stanowiskiem doktryny oraz judykataми Trybunału Konstytucyjnego, wiodą do konkluzji, że Konstytucja RP z 1997 r., poza prawem każdego do informacji o stanie i ochronie środowiska, nie gwarantuje jednostkom żadnego innego prawa podmiotowego związanego z funkcjonowaniem człowieka w środowisku naturalnym.

SŁOWA KLUCZOWE: *prawa człowieka, prawo podmiotowe, prawo do środowiska, konstytucyjne prawa jednostki.*

ABSTRACT

The article does not discuss a new research problem. However, it contributes to the discussion on the need to secure the individual's subjective right to the environment as well as on the need to determine the scope of this right. The arguments presented in the study serve to decide whether there exist constitutional subjective rights to the environment, secured by a legal means in the form of a constitutional complaint. A number of arguments, supported both by the doctrine and the case law of the Constitutional Tribunal, lead to the conclusion that the Constitution of the Republic of Poland of 1997 does not guarantee individuals any other subjective rights related to human functioning in the natural environment, apart from the right of everyone to information on the condition and protection of the environment.

KEYWORDS: *human rights, subjective rights of an individual, right to environment, constitutional rights.*

WPROWADZENIE

W literaturze przedmiotu spotkać możemy różne ujęcia (tj. niejednolity zakres przedmiotowy) i różnorodne nazewnictwo dla prawa człowieka, które w sposób najbardziej ogólny określane jest mianem prawa jednostki do środowiska. Warto zadać pytanie, czy w każdym przypadku w opracowaniach prawników akademików poświęconych prawu do środowiska mowa jest o prawie podmiotowym jednostki, funkcjonującym na mocy obowiązujących przepisów, sformułowanym w konkretnym akcie normatywnym, z którego wynikają dla jednostki szczegółowe uprawnienia, czy też raczej mowa o przekonaniu danego badacza o potrzebie wywodzenia takiego prawa z przepisów o ogólniejszym brzmieniu? I pewnie w zależności od tego, czy analizowali byśmy krajowe rozwiązania legislacyjne oraz orzecznictwo polskich sądów, w tym krajowego sądu konstytucyjnego, i ich omówienie w doktrynie, czy też ocenialibyśmy przepisy prawa międzynarodowego i unijnego oraz stosowne orzecznictwo sądów międzynarodowych, w tym w szczególności Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (dalej: ETPC), a także komentarz do nich polskich badaczy prawa, odpowiedź na postawione pytanie byłaby różna.

Jeżeli chodzi o krajowy porządek prawny i rozwiązania normatywne w obszarze gwarancji praw jednostki do środowiska, w szczególności zaś postanowienia Konstytucji RP

z 1997 r.¹, wydaje się, że obecnie są one niewystarczające, zbyt ogólne, częstokroć bardziej przybierają postać postulatów czy też ogólnych kierunków polityki państwa. Nie odpowiadają z pewnością ani dzisiejszemu stanowi wiedzy, ani świadomości społecznej, ani tym bardziej zagrożeniu, jakie niesie dla jednostki (w szczególności dla jej zdrowia i bezpieczeństwa) dzisiejsze zanieczyszczenie środowiska oraz zmiany klimatu. Stąd widoczne na poziomie doktrynalnym, podejmowane przez rodzimych jurystów, próby wywiedzenia prawa jednostki do środowiska (a tak naprawdę szczególnych praw podmiotowych jednostki związanych z jej funkcjonowaniem w środowisku naturalnym oraz równie szczególnych obowiązków, które miałyby ciążyć na władzy publicznej) z innych praw o charakterze ogólnym (np. prawa do prywatności²) albo z art. 74 Konstytucji RP, który jednak, bez zastosowania wykładni dynamicznej (typowej w aktywności orzeczniczej ETPC, nie zaś rodzimego Trybunału Konstytucyjnego (dalej: TK)), wielkiego pola interpretacyjnego nie pozostawia.

Doktryna dysponuje bogatym dorobkiem piśmienniczym poświęconym prawu do środowiska. Coraz liczniejsze odniesienia do tej problematyki znajdziemy również w orzecznictwie sądów krajowych oraz ETPC. W opracowaniach przedstawicieli różnych gałęzi prawa oraz judykatach sądowych będziemy mogli przeczytać o: prawie człowieka do życia w nieskażonym środowisku³, prawie do odpowiedniego środowiska dla wszystkich obywateli⁴, prawie do korzystania z walorów nieskażonego środowiska naturalnego⁵, prawie do powietrza wolnego od zanieczyszczeń z „niskiej emisji”⁶, prawie do czystego powietrza, które należy traktować jako szczególną postać prawa do czystego środowiska w węższym zakresie⁷, prawie do korzystania z (nieskażonego)

¹ Dz.U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 ze zm.

² Zob. B. Stepien-Zalučka, *Prawo do czystego środowiska jako prawo człowieka a możliwość korzystania ze środowiska naturalnego jako dobro osobiste*, [w:] J. Jaskiernia, K. Spryszak (red.), *Powszechny system ochrony praw człowieka w dobie kryzysu demokracji liberalnej*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2020, s. 612.

³ M. Hejbudzki, *Normatywne podstawy wprowadzenia do polskiego porządku prawnego koncepcji prawa podmiotowego do życia w czystym środowisku*, „*Studia Prawnoustrojowe UWM*” 2019, nr 43, s. 130.

⁴ K. Doktor-Bindas, *Prawo do czystego powietrza*, „*Przegląd Konstytucyjny*” 2020, nr 4, s. 101.

⁵ Tamże, s. 120.

⁶ J.S. Kierzkowska, *Prawo do powietrza wolnego od zanieczyszczeń z „niskiej emisji”*, [w:] B. Gronowska i in. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska – wspólne wartości i wyzwania*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2018, s. 209 i n.

⁷ K. Doktor-Bindas, *Prawo...*, s. 97 i n.

środowiska oraz prawie do życia w czystym środowisku⁸, prawie człowieka do wody pitnej i infrastruktury sanitarnej⁹, prawie do korzystania z wartości środowiska i jego zasobów¹⁰, prawie dostępu do informacji o środowisku¹¹.

Z pewnością to bogactwo wyrażeń, postulowana potrzeba zagwarantowania szczegółowych praw jednostki związanych z funkcjonowaniem jednostki w środowisku, podkreślanie roli i znaczenia prawa międzynarodowego dla ochrony praw jednostki świadczą o dynamice akademickiej dyskusji, o rozwojowym charakterze badanej tematyki, a w przyszłości przesądzą w ocenie piszącej o sformułowaniu w tekście ustawy zasadniczej konstytucyjnego prawa podmiotowego jednostki do środowiska, o którym dzisiaj, trzymając się litery prawa oraz stosując obowiązujące metody wykładni prawa, mówić tak naprawdę nie możemy¹². Należy podkreślić, że nie każdy wyraża pogląd o nieistnieniu konstytucyjnego prawa podmiotowego do środowiska. Na przykład Jacek Trzewik argumentuje:

*że prawo do środowiska nie zostało wprawdzie wyrażone explicite w przepisach konstytucyjnych, ale wynika implicite z ogólnej zasady obowiązku ochrony środowiska przez państwo oraz poprzez gwarancję prawa do życia (art. 38 Konstytucji RP), prawa do ochrony zdrowia (art. 68 ust. 1 Konstytucji RP), a także prawa własności (art. 64 ust. 1 Konstytucji RP) czy prawa do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy (art. 66 ust. 1 Konstytucji RP)*¹³.

Argumentacja ta jednak musi upaść w momencie zadania pytania: czy jednostka mogłaby skutecznie dochodzić prawa do środowiska przy skorzystaniu ze środka prawnego, jakim jest skarga konstytucyjna? Odpowiedź bowiem brzmi: nie. Dlaczego? Mowa o tym będzie w późniejszym wywodzie.

⁸ Pismo procesowe RPO w sprawie smogu w Rybniku, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/pismo%20procesowe%20RPO%20ws%20smogu%20w%20Rybniku%2C%2030.11.2018.pdf> (dostęp: 20.07.2021).

⁹ D. Jaroszevska-Charoś, *Prawo człowieka do wody pitnej i infrastruktury sanitarnej*, [w:] *Prawa człowieka...*, s. 91 i n.

¹⁰ A. Haładaj, *Konstytucyjne prawo do korzystania z wartości środowiska*, „Prawo i Środowisko” 2002, nr 2, s. 42.

¹¹ M. Górski, *Komentarz do art. 74 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016, s. 1701.

¹² W literaturze przedmiotu podobne stanowisko zajmuje B. Stępień-Załużka, *Prawo...*, s. 619. Zob. także K. Doktor-Bindas, *Prawo...*, s. 108; B. Banaszak, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009, s. 377–378.

¹³ J. Trzewik, *Koncepcja teoretyczna jednolitego prawa jednostki do środowiska*, [w:] *Publiczne prawa podmiotowe jednostki w systemie prawa ochrony środowiska*, Lex/el. 2016.

PRZEPISY KONSTYTUCJI RP Z 1997 R. DOTYCZĄCE STATUSU JEDNOSTKI W KONTEKŚCIE ŚRODOWISKA NATURALNEGO

Problematyka środowiska naturalnego poruszona została w ustawie zasadniczej pięciokrotnie. Po raz pierwszy w Rozdziale I Konstytucji, zatytułowanym „Rzeczpospolita”, zawierającym zbiór naczelných zasad przesądających o formie państwa, formie rządów, reżimie politycznym oraz podstawowych wartościach, na podstawie których państwo polskie ma kształtować swój polityczny byt i które przesądzają równocześnie o statusie jednostki w państwie oraz jej pozycji w relacji do organów władzy publicznej. W art. 5 Konstytucji RP ustrojodawca wskazał, że Rzeczpospolita Polska zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju. Na mocy wspomnianego przepisu środowisko naturalne zostało wskazane jako jedna z podstawowych wartości chronionych przez ustawę zasadniczą¹⁴. Przesłanka zrównoważonego rozwoju przesądziła natomiast o konieczności spełnienia wymogu, by ingerencja w środowisko następowała w sposób jak najmniej szkodliwy dla jego zasobów, a korzyści społeczne płynące z tej ingerencji przewyższały potencjalne szkody¹⁵.

Mając na uwadze fakt, że Polska jest członkiem Unii Europejskiej (dalej: UE), wspomnieć należy, że ochrona środowiska stanowi jedną z fundamentalnych zasad funkcjonowania tej organizacji międzynarodowej. Postanowienia unijnego prawa pierwotnego nakazują zachowanie wysokiego poziomu ochrony środowiska, poprawę jego jakości oraz uwzględnienie wymagań ochrony środowiska przy formułowaniu i realizacji wszystkich polityk UE. Traktaty nawiązują ponadto do przybliżonej powyżej koncepcji zrównoważonego rozwoju, która warunkuje cały rozwój ekonomiczny i społeczny Unii¹⁶. Postanowienia dotyczące środowiska zawiera również Karta praw podstawowych Unii Europejskiej¹⁷, która w art. 37 stanowi (nie statuując jednak prawa podmiotowego), że wysoki

¹⁴ Zob. M. Florczak-Wątor, *Komentarz do art. 5 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP...*, s. 289.

¹⁵ Tamże. Zob. także uwagi krytyczne na temat prób definiowania konstytucyjnej zasady zrównoważonego rozwoju jedynie w oparciu o przepisy Ustawy Prawo ochrony środowiska, E. Olejarczyk, *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2016, nr 2, s. 133–134.

¹⁶ A. Krzywoń, *Konstytucja RP a środowisko*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 8, s. 4.

¹⁷ Dz. Urz. UE, 2012 C 326/391.

poziom ochrony środowiska i poprawa jego jakości muszą być zintegrowane z politykami Unii i zapewnione zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju¹⁸.

Wracając do pozostałych konstytucyjnych regulacji dotyczących środowiska naturalnego, należy stwierdzić, że zawarte zostały one w rozdziale II Konstytucji, czyli w swoistej wewnątrzkonstytucyjnej karcie praw podstawowych człowieka i obywatela. Taki zabieg legislacyjny nakazywałby domniemywać, że wspomniane przepisy będą zawierały normy kształtujące przede wszystkim prawa podmiotowe jednostki związane z jej funkcjonowaniem w środowisku naturalnym oraz obowiązki ciężące na jednostce w zakresie dbałości o stan środowiska. Czy tak jednak rzeczywiście jest? Z pewnością nie.

W jednym z pierwszych artykułów otwierających rozdział II Konstytucji, a precyzyjniej – w art. 31 ust. 3 Konstytucji, tj. klauzuli limitacyjnej, ustrojodawca wymienia ochronę środowiska jako jedną z przesłanek materialnych, usprawiedliwiającą ingerencję władz publicznych w korzystanie z konstytucyjnych wolności i praw jednostki. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że występujące w tym artykule pojęcie ochrony środowiska jest immanentnie związane z zasadą ustrojową zrównoważonego rozwoju, o której mowa była wcześniej¹⁹, zaś swoją treścią wyrażenie to obejmuje dopuszczalne zachowania prewencyjne, konserwatorskie oraz restytucyjne²⁰, mogące wpływać blokująco na możliwość pełnej realizacji konstytucyjnych praw jednostki, np. prawa własności (art. 64 Konstytucji²¹) albo niektórych zasad konstytucyjnych, np. zasady wolności działalności gospodarczej (art. 20 Konstytucji²²). Ochrona środowiska zatem na mocy art. 31 ust. 3 Konstytucji staje się wyekspozowaną wartością konstytucyjną, która w pewnych przypadkach jako dobro kolektywne (rozumiane jako służące ogółowi społeczeństwa oraz przyszłym pokoleniom) zyskuje prymat nad indywidualnym interesem jednostki.

W art. 68 Konstytucji, poświęconym prawu podmiotowemu jednostki do ochrony zdrowia, ustrojodawca w ust. 4 nakłada na władze publiczne

¹⁸ A. Krzywoń, *Konstytucja...*, s. 5.

¹⁹ M. Szydło, *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP*, [w:] *Konstytucja RP...*, s. 788.

²⁰ Tamże.

²¹ Szerzej na ten temat E. Dołęgowska, *Ograniczanie własności ze względu na ochronę środowiska w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2015, nr 18, s. 202 i n.

²² Zob. N. Leśniak, *Granice ingerencji w sferę praw i wolności jednostki ze względu na konstytucyjną przesłankę „ochrony środowiska”*, [w:] A. Bator i in. (red.), *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2013, s. 285.

obowiązek zapobiegania negatywnym dla zdrowia skutkom degradacji środowiska. Zdaniem komentatorów prawa art. 68 ust. 4 pozostaje w zbiegu z art. 74 Konstytucji (ten ostatni przepis ustanawia trzon obowiązków władzy publicznej w obszarze środowiska)²³. Jak wskazuje J. Trzewik, od lat za powszechne uznaje się twierdzenie, że wobec zaawansowanego stopnia degradacji środowiska niemożliwe do wykonywania mogą stać się zupełnie podstawowe dla człowieka prawa podmiotowe, a zwłaszcza prawo do życia²⁴. To na władzy publicznej, która dysponuje możliwością zabezpieczenia norm prawnych zarówno przymusem, jak i odpowiednimi środkami materialnymi oraz która prowadzi politykę wewnętrzną i zewnętrzną państwa (mam na myśli Radę Ministrów i jej kompetencje wynikające z art. 146 Konstytucji), ciąży szczególnie obowiązek zapobieżenia degradacji środowiska oraz zapobiegania jej skutkom, gdyby do takich doszło. Artykuł 74 Konstytucji w ust. 3 ustanawia zaledwie jedno konstytucyjne prawo podmiotowe jednostki – do informacji o stanie i ochronie środowiska. Przy czym prawo to realizować można zarówno w wymiarze wertykalnym (gdy podmiotem zobowiązanym będą władze publiczne), jak i horyzontalnym (gdy podmiotem zobowiązanym do udostępniania informacji będzie podmiot prywatny). W pozostałych jednostkach redakcyjnych art. 74 wyartykułowane zostają obowiązki władz publicznych związane ze środowiskiem. Ogólny sposób sformułowania tych obowiązków nie pozwala na lustrzane odtworzenie z nich praw podmiotowych jednostki²⁵. Z brzmienia art. 74 Konstytucji wynika zobowiązanie władz publicznych do prowadzenia polityki zapewniającej bezpieczeństwo ekologiczne współczesnemu i przyszłym pokoleniom (trudno mówić w tym przypadku jednoznacznie o konstytucyjnym obowiązku nałożonym na organy władzy publicznej, a raczej o wskazaniu kierunku polityki państwa, ustrojodawca bowiem, konstruując przepis art. 74 ust. 1 Konstytucji, zrezygnował z użycia wyrażenia „obowiązek”, używając formuły bardziej miękkiej poprzez zastosowanie zwrotu „władze publiczne prowadzą...”), a także wyrażony *expressis verbis* obowiązek władz publicznych do ochrony środowiska (art. 74 ust. 3).

²³ L. Bosek, Komentarz do art. 68 Konstytucji, [w:] *Konstytucja RP...*, s. 1564.

²⁴ J. Trzewik, *Koncepcja...*, Lex/el. 2016.

²⁵ B. Banaszak, *Konstytucja...*, s. 377.

Trybunał Konstytucyjny, odnosząc się do treści art. 74 Konstytucji, sformułował pogląd, iż:

z unormowań konstytucyjnych wynika, że w nakazie ochrony środowiska zawierają się wszelkie działania władz publicznych zapobiegające pogarszaniu się stanu środowiska oraz pozwalające na poprawę tego stanu dla dobra przyszłych pokoleń²⁶. Podkreślił jednocześnie, że „oprócz obowiązków spoczywających na władzy publicznej, Konstytucja statuuje – mocą art. 86 – obowiązek powszechnej dbałości (czyli troski albo też pieczy) o stan środowiska; nałożeniu tego powszechnego obowiązku towarzyszy zasada – również powszechnej (ciążącej na „każdym”) – odpowiedzialności za spowodowanie pogorszenia stanu środowiska, przy czym zasady tej odpowiedzialności określa ustawa²⁷.

KONSTYTUCYJNE PUBLICZNE PRAWO PODMIOTOWE JEDNOSTKI ZWIĄZANE ZE ŚRODOWISKIEM NATURALNYM ORAZ KONSTYTUCYJNE ŚRODKI JEGO OCHRONY

Doktryna prawa posiłkując się wypowiedziami TK wypracowała konstytucyjnego publicznego prawa podmiotowego. Zdaniem Michała Bernaczyka orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego

pozwała stwierdzić, że konstytucyjne publiczne prawo podmiotowe to określony ze względu na normę konstytucyjną (prawo przedmiotowe) stosunek wzajemności o następujących cechach: 1) stosunek ten zachodzi pomiędzy oznaczonym podmiotem danego prawa (adresatem) a podmiotem zobowiązanym do realizacji tego prawa (władzą publiczną); 2) norma konstytucyjna pozwała na określenie prima facie bądź in abstracto treści obowiązku nałożonego na podmiot zobowiązany polegającego na zaniechaniu lub podjęciu określonych działań na rzecz uprawnionego; 3) ustrojodawca opisuje ów stosunek wzajemności ze względu na określone dobra „o istotnym znaczeniu

²⁶ Wyrok TK z dnia 13 maja 2009 r., sygn. akt Kp 2/09.

²⁷ Tamże.

z punktu widzenia jednostki lub innych podmiotów prywatnych” i z tych samych względów poddaje je ochronie prawnej²⁸.

Nieodzownym elementem takiego prawa jest roszczenie, dzięki któremu jednostka może skutecznie zrealizować przysługujące jej uprawnienia.

Zgodnie z art. 79 ust. 1 Konstytucji RP każdy, czyje konstytucyjne wolności lub prawa zostały naruszone, ma prawo, na zasadach określonych w ustawie, wnieść skargę do Trybunału Konstytucyjnego w sprawie zgodności z Konstytucją ustawy lub innego aktu normatywnego, na podstawie którego sąd lub organ administracji publicznej orzekł ostatecznie o jego wolnościach lub prawach albo o jego obowiązkach określonych w Konstytucji. Rozstrzygając skargę konstytucyjną, TK dokonał swoistej wykładni art. 79 Konstytucji, argumentując, że po pierwsze:

w postępowaniu zainicjowanym skargą konstytucyjną kontrola konstytucyjności przepisów ustawy może odbywać się na podstawie postanowień konstytucyjnych statuujących wolności lub prawa podmiotowe, a zatem postanowień będących podstawą normy prawnej adresowanej do obywatela, kształtującej jego sytuację prawną i dającej mu możliwość wyboru zachowania

i po drugie

że katalog praw i wolności, wymienionych w rozdziale II Konstytucji, obejmuje i zasadniczo wyczerpuje pojęcie „konstytucyjnych wolności lub praw”, o których mowa w art. 79 ust. 1 Konstytucji. W interpretacji postanowień zawartych w tym rozdziale mogą być pomocne klauzule generalne, takie jak np. klauzula demokratycznego państwa prawnego, ale nie mogą one stanowić samoistnej podstawy skargi konstytucyjnej. W świetle dotychczasowego orzecznictwa Trybunału właściwego wzorca kontroli w postępowaniu skargowym nie mogą też stanowić normy ogólne, określające zasady ustrojowe, i normy adresowane do ustawodawcy, narzucające mu pewien sposób regulowania dziedzin życia [...]. Zasady te nie są jednak źródłem praw lub wolności konstytucyjnych o charakterze podmiotowym i dlatego mogą pełnić funkcję tylko pomocniczego wzorca kontroli, występującego w powiązaniu z innym

²⁸ M. Bernaczyk, *Pojęcie publicznych praw podmiotowych w świetle Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. 1, *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010, s. 236 i 244.

*przepisem konstytucyjnym [...] pod warunkiem że ich przywołanie zostanie w sposób należyty przez skarżącego uzasadnione*²⁹.

Z pewnością funkcję pomocniczą względem właściwego wzorca kontroli w przypadku konstytucjonalizacji prawa do środowiska mógłby pełnić art. 5 Konstytucji, nie mógłby natomiast być on samodzielnym wzorcem kontroli w przypadku postępowania ze skargi konstytucyjnej.

Mając na uwadze powyższą argumentację, należy stwierdzić, że Konstytucja RP z 1997 r. poza prawem podmiotowym każdego do informacji o stanie i ochronie środowiska, znajdującym ochronę na gruncie art. 79 ust. 3 Konstytucji, nie zabezpiecza ani nie gwarantuje, jak dowodzą niektórzy, prawa do środowiska ani węższego prawa podmiotowego do „życia w zdrowym środowisku”³⁰. Argumentem rozstrzygającym tę kwestię jest fakt, że należycie sporządzona skarga konstytucyjna wymaga wskazania konstytucyjnego prawa lub wolności przyjmującego normatywną postać praw podmiotowych³¹, zaś prawo do środowiska takiej postaci na gruncie Konstytucji RP z 1997 r. nie przyjęło. Wydaje się jednak, że pozostaje kwestią czasu normatywne ujęcie w ustawie zasadniczej samodzielnego, odrębnego prawa podmiotowego jednostki do środowiska.

PODSUMOWANIE

Dyskusja o konieczności zagwarantowania prawa jednostki do środowiska oraz o jego charakterze i zakresie przedmiotowym nie jest dyskusją nową. Na poziomie prawa międzynarodowego istnienie tego prawa jest w istocie przesądzone. Mowa o nim zarówno w ramach uniwersalnego systemu ochrony praw człowieka, jak i regionalnego systemu praw człowieka, kształtowanego w Europie dzięki działalności Rady Europy i ETPC. Przyglądając się standardowi konwencyjnemu, łatwo dostrzec, iż prawo do środowiska nie zostało wyrażone wprost w treści Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności (EKPC)³², niemniej jednak,

²⁹ Wyrok TK z dnia 1 lipca 2014 r., sygn. akt SK 6/12.

³⁰ Zob. wyrok TK z dnia 13 maja 2009 r., sygn. akt Kp 2/09.

³¹ M. Bernaczyk, *Pojęcie...*, s. 233.

³² EKPCz z dnia 4 listopada 1950 r. (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm.).

w wyniku dynamicznej wykładni przepisów konwencyjnych, wywiedzione zostało przez ETPC z prawa do prywatności (art. 8 ETPC)³³.

W krajowym porządku prawnym, a ten był głównym przedmiotem rozważań niniejszego artykułu, na poziomie konstytucyjnym mówić można jedynie o prawie podmiotowym jednostki do informacji o stanie i ochronie środowiska (art. 74 ust. 3 Konstytucji), natomiast nie da się skutecznie wywieść z przepisów ustawy zasadniczej, jak próbują argumentować niektórzy, prawa do środowiska – prawo takie bowiem nie przyjęło postaci normatywnej i nie można go skutecznie dochodzić w postępowaniu ze skargi konstytucyjnej.

Widać rosnącą świadomość społeczną związaną ze stanem środowiska oraz konstytucyjnym obowiązkiem władz publicznych do ochrony środowiska. W jej wyniku dochodzi do procesów, gdzie stroną pozwaną jest Skarb Państwa – Minister Środowiska. Tak było chociażby w sprawie o ochronę dobra osobistego w postaci prawa do życia w czystym środowisku³⁴, w której to mieszkaniec Rybnika, na terenie którego występuje znaczne zanieczyszczenie powietrza (przekraczane są wielokrotnie dopuszczalne normy w powietrzu takich substancji jak pył zawieszony PM10, benzo(a)piren), pozwał Skarb Państwa, domagając się stosownego zadośćuczynienia. Na kanwie tej sprawy Sąd Najwyższy stanął przed dylematem rozstrzygnięcia zagadnienia prawnego, „czy prawo do życia w czystym środowisku umożliwiającym oddychanie powietrzem atmosferycznym spełniającym standardy jakości określone w przepisach powszechnie obowiązującego prawa, w miejscach, w których osoba przebywa przez dłuższy czas, w szczególności w miejscu zamieszkania, stanowi dobro osobiste podlegające ochronie na podstawie art. 23 k.c. w zw. z art. 24 k.c. i art. 448 k.c.”³⁵. Na posiedzeniu Sądu Najwyższego w Izbie Cywilnej, które odbyło się 28 maja 2021 r., zapadła uchwała rozstrzygająca, iż prawo do życia w czystym środowisku nie jest dobrem osobistym, zaś ochronie jako dobra osobiste podlegają zdrowie, wolność, prywatność, do naruszenia (zagrożenia) których może prowadzić niespełnienie standardów jakości powietrza określonych w przepisach prawa³⁶. Niniejsze stanowisko Sądu Najwyższego pozwała wnioskować, że w sprawach o czyste środowisko

³³ Zob. M. Behnke, *Zanieczyszczenie środowiska jako naruszenie prawa do prywatności – refleksje na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] *Prawa człowieka...*, s. 11 i n.

³⁴ Zob. Wyrok SR w Rybniku z dnia 30 maja 2018 r. II C 1259/15.

³⁵ Sygn. sprawy III CZP 27/20.

³⁶ Uchwała SN z dnia 28 maja 2021 r. w sprawie III CZP 27/20.

nie można powoływać się na dobro osobiste w postaci prawa do życia w czystym środowisku. Nie oznacza to jednak, że w przyszłości w podobnych spornych sprawach nie będzie można dowodzić naruszenia dobra osobistego w postaci prywatności (w takich przypadkach argumentację z pewnością wzmocniałoby powoływanie się na standard konwencyjny, o którym mowa była wcześniej).

BIBLIOGRAFIA

- Banaszak B., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2009.
- Behnke M., *Zanieczyszczenie środowiska jako naruszenie prawa do prywatności – refleksje na tle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, [w:] B. Gronowska i in. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska – wspólne wartości i wyzwania*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2018.
- Bernaczyk M., *Pojęcie publicznych praw podmiotowych w świetle Konstytucji RP*, [w:] M. Jabłoński (red.), *Wolności i prawa jednostki w Konstytucji RP*, t. 1, *Idee i zasady przewodnie konstytucyjnej regulacji wolności i praw jednostki w RP*, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2010.
- Bosek L., *Komentarz do art. 68 Konstytucji*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Doktór-Bindas K., *Prawo do czystego powietrza*, „Przegląd Konstytucyjny” 2020, nr 4.
- Dołęgowska E., *Ograniczanie własności ze względu na ochronę środowiska w kontekście zasady zrównoważonego rozwoju*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2015, nr 18.
- Florczak-Wątor M., *Komentarz do art. 5 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Górski M., *Komentarz do art. 74 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Haładaj A., *Konstytucyjne prawo do korzystania z wartości środowiska*, „Prawo i Środowisko” 2002, nr 2.
- Hejbudzki M., *Normatywne podstawy wprowadzenia do polskiego porządku prawnego koncepcji prawa podmiotowego do życia w czystym środowisku*, „Studia Prawnoustrojowe UWM” 2019, nr 43.
- Jaroszewska-Charoń D., *Prawo człowieka do wody pitnej i infrastruktury sanitarnej*, [w:] B. Gronowska i in. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska – wspólne wartości i wyzwania*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2018.
- Kierzkowska J.S., *Prawo do powietrza wolnego od zanieczyszczeń z „niskiej emisji”*, [w:] B. Gronowska i in. (red.), *Prawa człowieka a ochrona środowiska – wspólne wartości i wyzwania*, Wydawnictwo UMK, Toruń 2018.
- Krzywoń A., *Konstytucja RP a środowisko*, „Państwo i Prawo” 2012, nr 8.
- Leśniak N., *Granice ingerencji w sferę praw i wolności jednostki ze względu na konstytucyjną przesłankę „ochrony środowiska”*, [w:] A. Batori in. (red.), *Współczesne koncepcje ochrony wolności i praw podstawowych*, Wydawnictwo UWr, Wrocław 2013.
- Olejarczyk E., *Zasada zrównoważonego rozwoju w systemie prawa polskiego – wybrane zagadnienia*, „Przegląd Prawa Ochrony Środowiska” 2016, nr 2.

- Stępień-Załużcka B., *Prawo do czystego środowiska jako prawo człowieka a możliwość korzystania ze środowiska naturalnego jako dobro osobiste*, [w:] J. Jaskiernia, K. Spryszak (red.), *Powszechny system ochrony praw człowieka w dobie kryzysu demokracji liberalnej*, Wydawnictwo A. Marszałek, Toruń 2020.
- Szydło M., *Komentarz do art. 31 Konstytucji RP*, [w:] M. Safjan, L. Bosek (red.), *Konstytucja RP. Komentarz*, t. 1, Wydawnictwo C.H. Beck, Warszawa 2016.
- Trzewik J., *Koncepcja teoretyczna jednolitego prawa jednostki do środowiska*, [w:] *Publiczne prawa podmiotowe jednostki w systemie prawa ochrony środowiska*, Lex/el. 2016.